

Les festes de Sant Joan a Ciutadella

Les festes de Sant Joan de Ciutadella, a Menorca, combinen tradició i fervor popular. Les desfilades, protocols i jocs cavallerescs originaris han quedat, per damunt de qualsevol ideologia, com expressió entusiàstica de tot un poble.

Pau Faner

«**T**om, tom, tirurururiiit!» —el so d'un flabiol, agut, primfilat, amb el ritme marcat pels tocs secs damunt un rústic tambor, és la melodia, el dolç presagi que anuncia la festa. Les platges ja s'han enrandat d'escuma, com salivera de cavalls. La sorra blanca, pura com farina, de les cales encerclades

de roques grises i amb teginada de cristall, bujoles d'aigua entintada, l'arena entreviada d'algues rostides al sol, ja s'ha escampat pels carrerons, perquè no hi rellisquin els cavalls. És la festa que s'atansa, cap a final de juny, el solstici d'estiu, com a València la primavera de foc, aquí joia de colors, de cavallers vestits de gala i corsers engarlandats i amb *corona*, que és una estrella amb un mirall. «¡Tirurururiiit, tirom, pom, pom!»), el so que encapçala la cavalcada, que crida i acomiada els *caixers*, ja sona, part damunt la mar apaivagada, els pinars mediterranis, les teulades vermelles, les cases emblanquinades, molts dies abans de la festa. A cada cantonada hi ha un noi, que és un flabioler aficionat. Ha pres un tros de canya, li ha fet punta de flabiol amb un ganivet esmolat, l'ha tapada amb un tap de suro, mínimament foradat, ha practicat els dos orificis quadrats per a posar-hi els dits i canviar les notes, i s'ha entestat a bufar i provar fins que li ha sortit la cançoneta, el tirurururiiit.

El tambor pot ser un pot de llauna, un caixó, i sona, assegut al portal, amb pantalons curts i avarques, i les notes lleneguen, àgils, puguen, entre la síquia estreta de cases a banda i banda de carrer, cap al cel de migdia,

clar com un diamant.

No crec que hi hagi res escrit sobre l'origen d'aquestes festes, o potser tot és escrit, com en les contarelles que encara es diuen als infants, com les rondalles, tot és fixat en la gran memòria popular. Diuen els entesos que tot allò que fa referència a les festes de Sant Joan és anotat al *Llibre de les set sivelles*, és a dir, al recompte de saviesa an-

cestral que no té fulls, ni tapes, ni existència material, puix que és en l'ànim de tots nosaltres des de moltes generacions enrere. No obstant sobta, a primera vista, la meticulositat amb què se segueixen els protocols de les celebra-

cions. Un pensa que tot devia ser molt més galant i senyorívol, temps enrere, i avui, potser, la gentada vinguda d'arreu ha pres possessió de la festa, inundant-la de joia, i potser de qualque cosa més. Mireu, això era una comitiva, presidida per un Caixer Senyor, representant pur de l'antiga noblesa catalana. Hi havia també l'estament religiós, centrat en la persona del Caixer Capellà, com a director de la part espiritual. Hi havia un Caixer Menestral, un Caixer Fadri, i una altra sèrie de genets, perfectament endiumenjats, Caixers Pagesos. I encara hi és, tot això.

Hi havia un complicat cerimonial, rígid, majestuós, que començava el diumenge anterior a la festa —el «dia d'esbe»—, amb tot un seguici de visites, es prolongava la vigília, o «dissabte de Sant Joan», amb cavalcades i correjudes a l'entorn de places i carrerons —els «caragols»—, visita a l'ermita de Sant Joan de Missa, on es cantaven les Completes, beguda o festa al palau del Caixer Senyor, amb ball vitenc, com a tota bona contarella, i acabava el dia de Sant Joan, amb noves correjudes pels carrers i places, missa dels caixers, beguda a casa del Caixer Capellà, convidada el decapvespre davant l'ajuntament, torneigs o jocs medievals de cavallers al Pla de Sant Joan, i final de festes amb acomiadaments solemnes i amb focs artificials.

Hi era i encara hi és, tot això. Però avui es fa entre un núvol de gent. Molt pocs van *mudats* i amb capell de galleta, com solien, i molts porten robes es-

Els cavalls engarlandats esperen el començament de la cavalcada.

portives i fins parracs cridaners per anar a fer abrivar els cavalls, per encalçar les al·lotes, les noietaes joves, per fer gatzara i tirar avellanes seques, i fins altres productes heterogenis que embruten una mica la festa; hi ha una allau de visitants que provenen el *gin*, que es fabrica a l'illa d'ençà la dominació anglesa, i agafen una bona borratxera, que no sempre fa de bon pair.

Deixeu-m'hi posar una mica de fantasia. Torno a sentir el so penetrant del flabiol, tocat per aquell noieta aprenent de flabioler que seu al portal de ca seva, a l'ombra fresca de les cases de marès, i ja sap fer bé les notes. Són com una escala metàl·lica, però invisible, amb la qual es pot grimpar fins al cel. Hi ha un cavall, el del pagès parent de la família, que renilla, ja ensellat i engarlandat, davant la posada. Porta sella de muntar de cuir clavetejat, gualdrapa de vellut, brodada, una co-

rona a la testa que és una estrella de colors amb un mirallet al bell mig, i la cua recollida, subjectada amb flocs de roba i flors de seda i de paper de molts de colors. No sembla un cavall real, amb tants d'ornaments, i no obstant fa un bell, airós i noble semental. Grata amb la pota les roques de l'empedrat. Baveja escuma, acota el cap, la crinera llista llisca avall com la cabellera d'una princesa, renilla i sembla que parli, que canti amb el flabiol, tot obrint molt els seus ulls tan grans i tan negres.

El cavall de Sant Joan, de sobte, és ben bé una criatura perfecta, i pren el galop, lliure, corre carrer avall, i allà on no hi ha carrer les cases s'aparten per obrir-li pas, com si fossin ben bé badocs dels qui omplen el Pla, la tarda de Sant Joan, per deixar córrer els genets que pugnen per endur-se l'entortilla, endevinar una anella de dalt al cavall estant, amb una llança curta, i guanyar una cullera de plata i potser el somriure d'una dama. El cavall de Sant Joan, arribat a l'escala de notes

Els genets lluiten per endur-se l'anella amb una llança curta.

del flabiol, grimpa, sense perdre el galop, corre cap amunt, torna a renillar i sembla que riu, puja, sense aturall, fins al cel de vidre, per trencar-lo en la seva embranzida. Des d'allí, des de dalt, el cavall es fa jardí d'estiu, i el sembla amb les flors colorívoles de la seva cua, es fa nit fosca, negra de la seva pell, i hi escampa estrelles de mirall, com les de la seva corona, es fa escuma de la seva salivera i enranda de bromera les ones que rompen a les platges. El cavall de Sant Joan.

Un home, un cavall, una terra, un poble: això podria ser, sintetitzat, tota la festa de Sant Joan. Veiem-ho amb més detall. Hi ha una Junta de Caixers, nomenada per l'alcalde, el dia 9 de juliol (data commemorativa de la resistència de tot el poble enfront dels pirates turcs, l'any 1558), cada dos anys. A la junta hi ha un Caixer Capellà —capellà del poble de Ciutadella—, un Caixer Senyor —primogènit de família noble ciutadellenca—, dos Caixers Pagesos, un Caixer Menestral o Casat —d'ofici antic, ferrer, fuster, picapedrer, sabater, per exemple— i un Caixer Fadri —que porta la bandera vermella, amb una creu blanca. Hi ha una «cavalcada» —qualcada, diem a Menorca—, un seguici de cavalls i cavallers, que s'organitza, com he dit abans, la vigília o dissabte de Sant Joan i el dia de Sant Joan. La cavalcada és encapçalada pel flabioler —nosaltres en diem *fabioler*—, un home a cavall d'un ase, que fa sonar el tambor i el flabiol premonitori de la festa, que també serveix de sintonia contínua per a començar i acabar, i per a convocar i acomiadar els caixers i cavallers participants. Rere el flabioler, a la cavalcada, hi va el Caixer Fadri, amb la bandera de Sant Joan de Ciutadella, seguit del Caixer Casat, des-

prés el Caixer Pagès més jove, després el Caixer Pagès de més edat, després els Cavallers, per ordre d'edat i en nombre indeterminat, després el Caixer Senyor i finalment el Caixer Capellà. Un home —o molts d'homes—, un cavall —o molts de cavalls—, per la seva terra, entre els victors i l'eufòria del seu poble.

Caixers i cavallers vesteixen pantaló curt i botes de cavalcar —qualcar, ja sabeu—, amb o sense pompó i esperons. Porten capell de dos becs, o guindola, o bé capell de teula, dependent de si són caixers o cavallers, espasí —espasa el Caixer Senyor— i fuet. El Caixer Capellà va simbòlicament desarmat, i tots vesteixen frac negre, elegantíssim.

El «dia d'es be» —diumenge anterior a les festes—, a les nou del matí surt la comitiva «d'es be», formada per la Junta de Cixers i un home amb un be al coll, l'home del be («s'homo d'es be»). Aquest home vesteix dues pells de be, una davant i una darrere, porta els peus i els braços nus, marcats amb creus d'almangre, igual que el front. Al cap hi du una aurèola, amb el signe de l'«Agnus Dei», i al front una corona com les dels cavalls. El be que trans-

Caixer amb flabiol passejant pels carrers de Ciutadella.

porta a coll té les banyes pintades de color d'or, i va adornat amb flocs de seda de colors. La sortida de «s'homo d'es be» i la Junta de Caixers, que faran tot un recorregut de visites durant

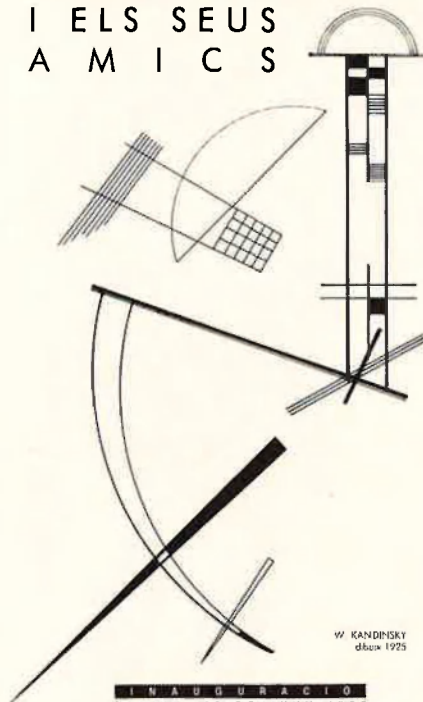
el dia, marca l'inici de la festa. Els vailets ja volen veure el be, tocar-lo, si és possible, i deixar lliure la seva imaginació entre tant de simbolisme i tanta joia. El decapvespre hi haurà batalla d'avellanes a la Contramurada, i ja fosc entraran els cavalls, amb els cavallers ufanosos i ben plantats, perquè ja se sap que un home és poca cosa, però un home dalt cavall imposa respecte.

Vol d'avellanes, núvols de colors quan cau el sol sobre l'arena dels carrers, atraccions de fira, xiulets, cançons, el tambor i el flabiol. El dissabte de Sant Joan el caixer fadrí pren la bandera que li entrega la seva dona, després ve el «caragol del Born», sona el jaleo, la música trepidant, tocada per la banda municipal, que exalta el cor dels joves i els fa abocar-se a tota desmesura festívola. «¡Tot, tot lamo!», diuen els mossos i mosses, per fer abrivar els cavalls. I els cavalls s'empinen, el cavaller es treu el capell, vola algun cor enamorat, aquesta nit hi haurà ball, a la «beguda» de cal Caixer Senyor, les noies semblaran princeses, amb sabateta de cristall, i demà és Sant Joan. ¡Tiruriruriit, tirom, pom!», el tambor i el flabiol. □

ADAMI
AGREDANO
ALBIZU
ALCÓN
V. ALEIXANDRE
ALFARO
AMAT
ARACIL
J. L. ARANGUREN
ARMENGOL
ARROYO
AZORÍN
DORO BALAGUER
N. BALDEWEG
BARRANCO
BASELITZ
BAYARRI
BEN VAUTIER
BECHTOLD
BOIX
BROTO
CABRERA
C. CALVO
CAMPANO
CAMPIGLI
CANDIO
CANOGAR
CASTILLO
CARDELLS
ANTHONY CARO
RAFOELS CASAMADA
E. CRONICA
CUMELLA
CHENU
CHILLIDA
CHIRINO
E. D'ORS
EDO
WILL FABER
FAY
FERNÁNDEZ ALBA
F. ROIG
FENCOLL
J. FRANCÉS
A. FERRANT
J. FUSTER
GARCÍA BERNET
GARCIA SEVILLA
GENOVES
GERARD
GEHR
M. GIL
GIL ALBERT
GIMÉNEZ DE HARO
JULIO GONZÁLEZ
ROBERTA GONZÁLEZ
GORDILLO
J. GOYTISOLO
GUMBAU
J. HELION
HENSCHEL
HERAS
KAHANA
KANDINSKY
KIUS

ALFONS ROIG

I ELS SEUS AMICS

W. KANDINSKY
dibuix 1925

INAUGURACIÓ
DIJOUS, 23 DE JUNY 1988
A LES 9:30 HORES DE LA VESPRADA

DEL 23 DE JUNY AL 25 DE JULIOL 1988

SALA PARPALLÓ - PALAU DE L'ESCALA

HORARI: MATINS, DE 11 A 13:30. VESPRADES, DE 18 A 21:30. DIUMENDES, TANCAT

KNIFER
JIRI KOLAR
LACHAUER
J. LASSAIGNE
LE CORBUSIER
JEAN LE GAC
JINSTRÖM
LOMBARDO
LOLO SOLDEVILA
EVA LOOTZ
WOLFANG LUY
LUPERTZ
LLIMOS
MAGNELLI
MANESSIER
MARC
MASIA
MILLARES
MIRA
MIRO
M. MOLINA
MOMPO
MORELLET
MORTERSEN
NAVARRO
NITSCH
G. OCHOA
PASTOR PLA
PICASSO
POLIAKOFF
POPOVICH
PRADOS
RABASCALL
M. RAGON
RAINER
RAHNER
REICHEL
R. BERENGUER
HANS RICHTER
ROBERT
ROCHER
ROUALT
SALOMÉ
X. SANCHIS
SANCHIS GUARNER
SARMENTO
SEMPERE
SENN
SERRANO
SICILIA
SORIA
SOULAGES
TAPIES
TEIXIDOR
TINGUELY
TORRES
VALDES
VANO VERA
VASARELY
V. VENTURA
VIALLAT
VOSTELL
WENTWORTH
YTURRALDE
M. ZAMBRANO

DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA

COL·LABOREN: UNIVERSIDAD INTERNACIONAL HENENDEZ Y PELAYO · INSTITUT VALÈNCIA D'ESTUDIS I INVESTIGACIÓ